

Tankó László: Az aradi minoriták zenei tevékenysége a két világháború között

1. Bevezetés

„A magyar Golgota”

Nemzetünk XIX. századi történelmének meghatározó eseményei kapcsolódnak Aradhoz. Gondolunk itt elsősorban az Arad melletti világosi fegyverletételre, valamint az ezt követő 1849. október 6-i véres eseményekre. Nem véletlen tehát, hogy mind a mai napig oly makacsul tartja magát a kossuthi elnevezés, hiszen a Maros alsó folyásának városa a tizenhárom vértanú vesztőhelyeként került be a magyar köztudatba. Az viszont már kevésbé ismert tény, hogy szinte minden munka, amely az aradi vértanúk kivégzésével foglalkozik, az aradi minorita rendház naplóját használja forrásként (Sujánszky 2007). Ennek oka, hogy a historia domus szerzője szemtanúként volt jelen az október 5-i és 6-i szomorú eseményeken, így első kézből értesülhetünk a tizenhárom aradi vértanú utolsó óráiról. Felbecsülhetetlen értékű e napló, de a minoriták aradi tevékenysége nem merül ki ennyiben: a több mint 300 éves ittlétük alatt nemcsak templomot, hanem iskolát is építettek és működtettek, valamint kulturális folyóiratot is szerkesztettek és adtak ki. Indokoltnak látszik tehát e sokrétű és szerteágazó kulturális hagyaték feldolgozása.

Jelen keretek között e hagyaték zenei szegmensét, pontosabban annak is egy szeletét vizsgáljuk. Tesszük ezt mindenekelőtt értékeink dokumentálása, megőrzése iránt érzett felelősségtudatból, továbbá abból a megfontolásból, hogy tudomásunk szerint az aradi katolikus egyházzene kutatása, feldolgozása még nem történt meg. Figyelembe véve azt a tényt, hogy a minorita rend különleges helyet foglal el Arad vallási és kulturális életében, röviden bemutatjuk a minoritákat, az Aradon kifejtett templom-, iskola- és kultúraépítő tevékenységüket, majd kissé elidőzünk a leghosszabb életű (1918-1940) aradi kulturális folyóiratnál, a Vasárnapnál. Megkülönböztetett figyelmünket az indokolja, hogy e lap alapján mutatjuk be a minoriták zenei tevékenységét.

2. A minoriták

2.1. A minorita rend

Kik a minoriták? Miért éppen rájuk esett a választás? Hogyan kerültek Aradra? A következőkben ezeket a kérdéseket szem előtt tartva igyekszünk a minoritákat röviden bemutatni.[\[1\]](#)

Az Assisi Szent Ferenc (1182-1226) által alapított Ferences Rend (franciscani) egyik ága, amely a „barna ruhás” ferencesekkel („barátokkal”) és a kapucinusokkal együtt alkotja az első rendet. Már az alapító Szent Ferenc életében megmutatkozott az eszme és a gyakorlati megvalósítás közötti különbség s az ebből fakadó feszültségek. Mivel az alapítónak nagyon sok követője volt, nem fértek az eredeti remeteségben, ezért rendházakat, konventeket építettek. De voltak, akik a Regula megtartásához szigorúbban ragaszkodtak (latinul observantia), és igyekeztek hűen megélni Szent Ferenc szellemét, ezért kiváltak a „konventuálisok” – magyar nyelvterületen „minorita” elnevezéssel illetik őket - csoportjából, és magukat megkülönböztetve a rendházakban élő konventuálisoktól, „obszervánsoknak” – magyar vidékeken ferenceseknek – nevezték magukat. Az újabb reformok nyomán alakult ki a harmadik ág, a kapucinusok csoportja.

Magyarországon a ferences rend (minoriták) még a rendalapító életében megjelent, 1220 körül jegyzik fel az első magyar rendtartomány megalapítását. Az évszázadok folyamán nagyon sok rendházat emelve lelkipásztori, majd nevelő-oktató szolgálatot folytattak.

2.2. Minoriták Aradon

A minoriták Aradon történt letelepedése 1702-ben történelmi fontosságú volt: rájuk hárult a török uralom alól felszabadult vidék újrakatolicizálása, amit példás kitartással végeztek. 1688-ban sikerült végleg kiűzni a törököket Arad várából, s ekkortól datálható a város újralapítása különböző nemzetiségek betelepítésével. A katolikus hívek a várba jártak templomba, ahol a szolgálatot tábori lelkesi minőségben P. Höfflich Kamill minorita atya végezte. Őt kérték fel, hogy helyezze át működési területét a várból a városba. P. Höfflich lemondott katonai pályájáról, és átiratkozott a kölni német tartományból a magyar- és erdélyországi Szent Erzsébetről címzett minorita tartományba.

1702-ben Aradon telepedett le, s nagy buzgósággal látott munkához, és kezdte szervezni az egyházi életet. Telket vásárolt egy templom és szerzetesház számára, ahol kápolnát emelt, ami 1707-ben a kurucok ostroma alatt teljesen leégett. Három évvel később újabb kis templomot, majd később a szerzeteseknek apró lakásokat építenek a templom szomszédságában. A népességszaporodás miatt 1751-ben már egy újabb - a harmadik - templom alapkövét teszik le, amelyet Pádai Szent Antal tiszteletére emeltek.

A minoriták aradi tartózkodásának 200 éves jubileuma alkalmából 1902-ben elkezdik egy új minorita templom építését, ami 1911-re készült el teljesen. Ez a ma is látható monumentális templom a maga klasszicista stílusával beleépült a rendházba és a városképbe, aminek egyik szimbólumává vált.

A temesvári székhellyel újjáalakult Csanádi Püspökség a hívek kérésére, örök időkre a minorita rendre bízta az aradi plébániát és környékét, aminek a múlt rendszerben elszenvedett veszteségek miatt a közelmúlttól már nem tud eleget tenni a minorita rend.

2.3. Minoriták a magyar kultúráért

A minoriták letelepedésüktől kezdve fontos szerepet vállaltak Arad művelődési- és közéletében (Matekovits - Ujj 2013). 1715-ben elemi iskolát indítottak, ahol a rend tagjai tanítottak. 1745-ben, mivel kinőtték már az elemi iskola kereteit, megnyitották az első magasabb fokú iskolát (líceumot). Ugyanebben az évben indult az aradi minorita kolostorban a gymnasiumi I. osztály, amit a következő években sorban követett a többi is, így 1748-ra már teljes létszámmal működött a gimnázium, minorita tanárokkal. 1822-ben emeletes iskolát építettek a Templom utcában, amelynek épületét ma is megcsodálhatjuk.[\[2\]](#)

Az 1918-as változások után, amikor az aradi magyarság kisebbségi sorba került, a minoriták ismét népük mellé álltak, és segítségükkel nyitotta meg kapuit 1923-ban az Aradi Katolikus Főgimnázium új épülete, amely évtizedeken keresztül a város magyar fiataljainak oktatását szolgálta vallásuktól függetlenül.

Az 1989-es változások után a minoriták ismét a kultúra segítségére siettek, amikor a vallásoktatás mellett nagyobb összeggel támogatták a magyar nyelvű oktatás egyetlen letéteményesét, a jelenlegi Csiky Gergely Főgimnáziumot.

Az idők jeleit felismerve 1926-ban, Szent Ferenc halálának 700. évfordulóján, a rendház udvarán letették az aradi magyar kultúra leendő fellegvárának alapkövét. A munka olyan lendülettel haladt, hogy már a következő év pünkösdjén felszentelhették az aradi minorita kultúrházat. Ebben az épületben kapott helyett az akkor már majdnem tíz éve működő *Vasárnap* című lap szerkesztősége, a kiadóhivatal és a nyomda.

1948 szomorú fordulatokat hozott a rend történetébe is. Nyilvános működési jogát megvonták, új tagok felvételére nem kerülhetett sor, épületeik nagy részét államosították, a szerzeteseket kényszerlakhelyre vitték, sőt többen közülük börtönbe kerültek, s volt, aki ott is hunyt el.

1991-ben sikerült visszaszerezni a kultúrházat, ezt követte a teljes belső majd külső felújítás. Azóta ismét az építetők által meghatározott célt szolgálja.

Az 1849. október 6-án kivégzett 13 aradi vértanú esetében tett szolgálatukra a bevezetésben már felhívtuk a figyelmet. Az osztrák önkényuralom az aradi minoritákat sem kímélte. Többeket elhurcoltak különböző börtönökbe, ahol életüket veszítették. Ide kapcsolódó kultúrtörténeti érdekesség, hogy a minoriták őrizték az aradi várból 1999-ben kiszabadított Szabadság-szobrot 2004-ig, a mai helyén történő elhelyezéséig (Szepessy, 2004).

Ez a rövid felsorolásszerű ismertetés is jól mutatja, hogy a minoriták három évszázad alatt kifejtett aradi tevékenységének hatása megkérdőjelezhetetlen mind vallási, mind kulturális vonatkozásban. Joggal tételezhetjük fel tehát, hogy – leszűkítve a kört – ugyanez elmondható az egyházzenéről is.

3. A Vasárnap című folyóirat

„Még dörögtek az ágyúk, amikor a keresztény kultúra védelmére tollat ragadtunk s lapot indítottunk Aradon” – írta az akkori szerkesztő, dr. Wild Endre 1928-ban *A tízesztendő Vasárnap* címmel közzétett visszaemlékezésében (1928/1:22). A havilapnak indult kiadvány első száma 1918. február 1-én jelent meg *Aradi Katolikus Egyházi Tudósító* címmel, szerkesztője dr. Monay Ferenc minorita pap, kiadója az Aradi Római Katolikus Plébániahivatal. A lap 1920-tól *Aradi Katolikus Tudósító* néven jelenik meg immár kéthetente szerkesztője másfél év óta dr. Wild Endre,

aki ezt követően két évtizeden keresztül irányította a lapot. 1920. július 1-jétől Vasárnap címmel jelenik meg a terjedelmében is, formátumában is bővült folyóirat.

Amint a címe is utal rá, kezdetben a lap az aradi hitéleti eseményekről számolt be, majd fokozatosan kulturális folyóirattá alakult át. Köszönhető ez annak is, hogy ebben az időben szűnt meg a Kölcsey Egyesület két évfolyamot megélt kulturális folyóirata, a Szezon, aminek pótlására a Vasárnap vállalkozott. Erről így ír a főszerkesztő: *„Ma, az első évtized végén hálatelt szívvel lapozgatjuk végig a tíz kötetet s örömnünkbe méltó büszkeség vegyül, mert az Aradi Kath. Egyházi Tudósító szerény keretei közül évről-évre mind pompásabban látjuk kibontakozni a »Vasárnap« szebbnél-szebb számait. A »Vasárnap« »örömmel futja pályáját, mint a hős« (Zsolt. 18.) s megnyugvással állapítjuk meg, hogy karácsonyi számunk fővárosi lapokat is fölülmúlt» (1928/1:22).* Persze ehhez az is kellett, hogy a két világháború között a Vasárnapé volt a város egyik legkorszerűbb nyomdája, ami lehetővé tette, hogy már 1926-tól igen jó minőségű fényképek, később (az 1930-as években) színes fényképek díszítették a lapot illusztrációként. *„A »Vasárnap« berendezése ma annyira tökéletes, hogy mi bármilyen igényeket kielégítő magyar lap előállítására vállalkozunk”* – jegyzi meg szintén a főszerkesztő (1928/1:22).

A lap az indulásától kezdve mentes volt a politikai tartalmú írásoktól, igaz, erre nem is nagyon volt lehetőség, hiszen 1919-től a román hatóságok rendszeresen cenzúrázták, aminek következtében többször előfordult, hogy néhány üres sor maradt a lap hasábjain. Nem volt véletlen azért ez az óvatosság a hatalom részéről, mert a folyóirat szlogenje a következő volt: *„A Vasárnap egyetlen erőforrása: olvasótábora, egyetlen vágya: az igazi kultúra, egyetlen célja: népünk szolgálata.”* Egy szerkesztői üzenetben pedig ezt olvassuk: *„A minoriták egyedüli gazdagsága Istenbe vetett hitük és magyarságuk.”*

A fenti idézetek alátámasztására elég, ha néhányat felsorolunk a lapban közlő írók, költők közül: Tamási Áron, Dsida Jenő, Reményik Sándor, Wass Albert, R. Berde Mária. Az anyaországiak közül Juhász Gyula, Móra Ferenc, Thurzó Gábor alkotásait szintén megtaláljuk a lapban. A vallásos irodalmat is a kor kiválóságai képviselik: Mécs László, Sík Sándor, Szabolcska Mihály stb. A különböző műfordítások által (elsősorban Bitay Árpád és Gáldi László műveire gondolunk) a román klasszikusok is képviseltették magukat a kultúrszemlében. A vallásos tárgyú könyvek recenziói mellett megtaláljuk a ma már klasszikusnak számító szerzők (pl. Krúdy, Markovics Rodion, Erich Maria Remarque stb.) műveinek ismertetését is. A képzőművészeti és színházi kritikák szintén a lap sokoldalúságát igazolják. Külön említést érdemel az a következetesség, ahogy a folyóirat bemutatta a trianoni határokkal szétszabdalt magyar irodalmi életet. Az utolsó két évben (1939-1940) amikor a lapot már Kulcsár Kálmán szerkesztette, elindult a lap mellékleteként a gyermekeknek szóló *Kis Vasárnap*. Sajnos csak néhány példány látott napvilágot, mert 1940 végén a *Vasárnap* is a dél-erdélyi drasztikus lapbetiltások áldozatává vált.

Ennek a röviden bemutatott lapnak a bő húsz évfolyama rendelkezésünkre álló példányai jelentik kutatásunk forrásanyagát, hiszen azzal együtt, hogy szolgálta a kulturális életet, beszámol a minoriták egyházzenei tevékenységéről is. A kijelölt időintervallum szintén a Vasárnap függvénye, hiszen jelen pillanatban a két világháború közötti időszakból vannak kutatható dokumentumaink. Így a lapbeli értesülések alapján fogjuk bemutatni a repertoárt, amelynek alapján kívánunk képet nyújtani az aradi minorita templom kórusának tevékenységéről a jelzett időszakban.

4. Az aradi minorita kórus repertoárja

4.1. A liturgikus szolgálatokon elhangzott művek

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy rögtön az *Aradi Katolikus Egyházi Tudósító* első évfolyama 10. számának 196. oldalán egy összegzést találunk az 1918-ban előadott művekről *Egyházi zene templomunkban* címmel. Érdemes idézni a kórust is méltató beszámolót: „*Arad város zenei életében első rangú helyet vívott ki magának templomunk kórusa, melynek ízig-vérig művész karnagya, Müttermüller József zenekonzervatóriumi igazgató most számol be a folyó évben előadott műsorról. Az énekkar teljesítménye a legkomolyabb művészi igényeket is kielégíti. 18 különböző misét, 1 Requiemet és Liberát, 3 Te Deumot, 9 Tantum ergot, 4 antifonát és 57 különböző betétet, Offertoriumot és Gradualét tanultak meg és adtak elő – zenekari kísérettel is – és avval a precizitással, amely nagyobb ünnepeken a vidéki közönséget is Aradra szokta vonzani. Hazai és külföldi jelességek szerzeményei, klasszikus és modern mesterművek vannak állandóan műsoron az aradi templomban. A templomi énekkar magánénekese Lifka Tilde énekművésznő, konzervatóriumi tanárnő, másodkarnagya Schleifer Antal, orgonistái Bokor Alajos és Korilly Géza, akik mindannyian úgyszólván pusztán lelkesedésből végzik ezt a kultúrmunkát Isten dicsőségére.*”

A konkrétumokat mellőző felsorolás után a következő lapszámban (1919/1:16) megjelenő karácsonyi énekrend már részletes leírással szolgál. A templomi énekkar szent karácsony ünnepén az alábbi műveket adta elő: Horák: *Missa pastoralis*, Filke: *Graduale*, Cherubini: *Ave Maria* – Offertoriumra (Lifka Tilde énekművésznő előadásában). A szentmise végén felhangzott a Himnusz.

Karácsony másnapján: Gruber: *D-dúr mise*, Beliczay: *Graduale*, Förster: *Offertorium* az énekrend.

Szent Szilveszter estéjén, az évváró istentisztelet alkalmával Schöpf *Te Deumát*, Demény *Alma Redemptorisát* és Müttermüller *Tantum ergóját* énekelték.

Újév napján Beliczay *F-dúr miséje*, Picka *Gradualéja* és Lardelli *Offertoriuma* (Lifka Tilde előadásában) került sorra.

Az 1919. évi bérmálás alkalmával az alábbi repertoárt szíjaltatták meg (1919/10:157): Gruber: *Ecce sacerdos magnus antifóna*, Beliczay *Szent Antal antifóna*, Fiedler *Tantum ergo*, Stehle és Picka szerzeményei és Wagner *Erzsébet áriája* (Lifka Tilde). Az énekkar másnapi – a lányok bérmálásakor – teljesítményéről így írnak: „Az énekkar ma különösen remekelt. Előadták Demény miséjét, s mise közben Gounod *Repantier-jét* és *Ave Maria-ját* énekelte Lifka Tilde énekművésznő, Weil Magda hegedűművésznő és Müttermüller József karnagy orgona kíséretével. Szentmise után, a bérmálás alatt úgy, mint tegnap, D'Andre Károly vezetésével egy száztagú gyermek énekkar csengő éneke emelte az áhítatot. A gyermekek bájos, kellemes, szívhez szóló énekbe foglalt imája egyik legkedvesebb emléke marad a bérmálási napoknak.”

A kórusról a következő adatot a VII. évfolyam 7. számában találjuk (1923/7:88) Az *újjászervezett templomi énekkar* címmel. „Az újjászervezett templomi énekkar fog énekelni a húsvéti ünnepeken a kóruson. A mesterségesen szétszórt egyesületet D'André Károly agilitásával és Trittinger Adolf orgonaművész, karmester fáradhatatlan buzgóságából új életre kelt, felfrissült és már semmi kétségünk sincsen, hogy zenei életünk elsőrangú faktorává vált. Ezt megállapítottuk Jézus életének előadásán a színházban, ahol az énekkar először lépett a nyilvánosság elé, klasszikus szépségű, pompásan frazírozott, ritmikailag és dinamikailag tökéletesen előadott kompozíciókkal. Húsvét napján a híres Stehle *Salve Regina* misét adják elő zenekari kísérettel, azonkívül motettokat Goller, Rihovsky és Regertől. Orgonál Fischer Ernő zongoraművész.” Adatok hiányában csak feltételezni tudjuk a „mesterséges szétszóratás” okát, de talán nem járunk messze az igazságtól, ha a korabeli

történelmi eseményekben is keressük a magyarázatot.

A májusi szám ismételten méltatja az újjászerveződött kórus munkáját: „Az aradi templomi énekkar rövid idő alatt kiérdemelte teljesítményeivel a művészi körök elismerését. Trittinger Adolf orgonaművész, karnagy vezetésével pünkösdkor Goller Missa in honorem B. Mariae Virg. de Loreto miséjét, Goetze Ave Máriáját, Kristinus Tantum ergo-ját, este Weirich Regina coeli-jét adták elő, közben Várady Margit Szabados Ave Mariáját énekelte. Az ünnep második napján Stehle Missa Salve Regina és Mozart Ave verum-ja volt a program kiemelkedő pontja. Az énekeket Szentháromság vasárnapján a sátozkápolnában megismétlik. Úrnapi az énekkar változatos műsorral készül a klasszikus egyházi zene nagy mestereinek műveiből.” (1923/7:138)

Hasonlóan az öt évvel ezelőtti beszámolóhoz, most is olvashatunk egy összegzést a templomi énekkar munkásságáról, igaz, itt nem az év végi, hanem a nyári szünetet megelőző évvázáról van szó. Érdekes ezt is szó szerint idézni, hogy összehasonlítva a két beszámolót, mérleget tudjunk vonni a kórus tevékenységéről. „A templomi énekkar évvázó ünnepét június 30-án tartotta az esti istentisztelet keretében. Az ünnepi beszédet felkérésre Dr. Wild Endre rendfőnök tartotta, melyben visszapillantást vetett az egyházi zene fejlődésére. Kiemelte a gregorián éneket, Palestrinát és foglalkozott X. Piusnak az egyházi zenére vonatkozó motu proprio-jával. A hallgatóság élénk figyelemmel kísérte a tartalmas beszédet. A templomi énekkar az utóbbi négy hónapban Trittinger Adolf, Fischer Ernő művészek, Kaleczky Vilma tanárnő és D'André Károly vezetése alatt szokatlan teljesítménnyel lepte meg Arad zeneértő közönségét. Az egyházi zene iránt való érdeklődést öröndetes módon felébresztette. Március 1. óta előadták az alábbi miséket, motettokat és egyéb liturgikus énekeket. Stehle Ed. Salve Regina, Goller Vinc. B.M.V. de Loreto, Rihovsky N. B.M.V. de Loreto, Goller V. Sanctorum omnium, Griesbacher P. Janua coeli, Mozart A.W. Ave verum, Goetze H. Ave Maria, Weirich M. Regina coeli, Kristinus F. Tantum ergo, Polzer L. Vidi aquam, Löhle K. Tantum ergo, Palestrina Pierluigi Alma Redemptoris, O bone Jesu, Bernardo Stephano Kyrie (két kórossal), Rihovsky Te Deum.” Majd ezt követi a templomi énekkar névsora (41 főt számlált), és ígéretet tettek arra, hogy egyhavi vakáció után augusztus 1-jén új programmal fognak bemutatkozni (1923/7:174).

A következő alkalom, amikor a kórus számot adhat tudásáról, a karácsonyi ünnepek. „A minoriták templomának énekkara Arad városának kétségkívül kultúrtényezője. Nemcsak azért, mert ápolja az ősi gregorián és Palestrina stílust, hanem azért is, mert helyes megválasztással a legmodernebb egyházi zenének is érvényt szerez a kóruson. Trittinger Adolf orgonaművész, karigazgató a karácsonyi ünnepekre a három legnagyobb élő zenetítán műveiből állított össze ismét művészi programot. Új, eddig még nem hallott kompozíciók ezek, melyekre a kar hónapok óta komoly munkával készült. A műsor a következő:

December 25-én de. 10 órakor: Max Springer Missa „Lauda Sion”. Vegyes kar, orgonával. Vinzenz Goller Offertorium „Tui sunt coeli”. Franz Picka Graduale „Viderunt”. R. Kristinus „Tantum ergo”, „Genitori”.

December 26-án de. 10 órakor: V. Goller Missa „B.M.V. de Loreto”. Vegyes kar, orgonakísérettel. V. Goller Offertorium „Elegerunt”.

December 30-án de. 10 órakor: Ignatz Mitterer Missa „In honorem S. Thomae”, V. Goller Offertorium „Deus firmavit”.

December 31-én este 6 órakor: Rihovsky Te Deum, Palestrina „Alma Redemptoris Mater” (A capella), Kristinus Tantum ergo.

Újév napján: Rihovsky „Missa Loretta”, Goller Offertorium „Tui sunt coeli”.

Orgonál Fischer Ernő zongoraművész.” (1923/7:329)

A következő lapszámban a kórus karácsonyi szereplésére reflektáló méltatást olvashatunk: „A templomi énekkar karácsonyi és újévi nagyszerű programja liturgikus és zenei körökben méltó elismerést váltott ki. A kompozíciók szerzőinek dalba öntött vallásos lelke áhítatot, elragadtatást keltett, az összevágó, művészi előadás kielégítette Arad város zeneileg képzett közönségét. Trittinger Adolf és Fischer Ernő művészek munkájának méltó betetőzése volt Weil Magda hegedűművésznő játéka, aki két, XVI-ik századbeli Pastorale-t adott elő istenáldotta tehetségével.” (1924/8:14)

A húsvéti ünnepek zenei programja: Nagyszombaton a feltámadási körmenet után: Rihovsky Adalbert: Te Deum, vegyes kar, orgona és fúvósnégyes kísérettel (fúvókra hangszerelte Trittinger Adolf); Weirich: Regina coeli; Kristinus: Tantum ergo, Genitori II.

Húsvétvasárnap: Springer Max: „Missa Lauda Sion”, előadja a vegyes kar orgona és fúvósnégyes kísérettel; Springer Max: Alleluja, Victimae paschali a „Missa Resurrexi”-ből; Goller Vincenz: Offertorium „Terra tremuit”; Kristinus R.: Tantum ergo, Genitori II.

Húsvéthétfőn: Goller V.: „Missa Beatae Mariae Virginis de Loreto”, vegyes kar orgonakísérettel; Goller: Offertorium; Springer Max: Graduale „Haec dies”.

Vezényel Trittinger Adolf, orgonál Fischer Ernő. (1924/8:132)

Az 1924. évi karácsonyi zenei programról - amely lényegében a húsvétkor már elhangzott két misét tartalmazza - egy rövid híradást kapunk Egyházi zene címmel: „Karácsony első napján az egyesített templomi ének- és zenekar Goller Es dūr miséjét (In honorem B. M. V. de Loreto), a második napon Springer Lauda Sion miséjét adja elő. Vezényel Fischer Ernő. Orgonál Kaletsky Vilma.” (1924/8:432)

A minorita kórus életében a következő fontos állomást az új karmester érkezése jelenti. Az 1925. évi december lapszámban ezt olvashatjuk (1925/25:496): „A minoriták templomuk karnagyi állására, a bécsi zeneakadémia tanárainak ajánlására, Dr. Walter Cornelius fiatal zeneszerzőt hívták meg, akinek neve máris ismeretes a volt császárváros zenei köreiben. Dr. Cornelius a zenetudományok doktora, okleveles karmester és a bécsi zeneakadémián az egyházi zenéből is szerzett diplomát. Menyasszonya, aki a művészt követni fogja Aradra, okleveles orgonaművésznő. A karácsonyi ünnepeken a templomi ének- és zenekart már Dr. Cornelius fogja vezényelni, amire felhívjuk a tagok figyelmét azzal, hogy az előzetes próbák dec. 15, 19 és 22-én lesznek.”

A beígért karácsonyi zenei program a következő:

December 25-én 10 órakor: Springer Missa Lauda Sion – vegyeskar, orgona és rézfúvó kísérettel. Offertoriumra Goller Tui sunt coeli.

Karácsony másnapján 10 órakor: Goller Loretoi mise, Offertoriumra Goller Elegerunt Apostoli.

December 27., vasárnap: Asperges (gregorián), Rihovsky Loretoi mise, Goller Iustus ut palma.

Szilveszter estéjén 6 órakor: Goller *Te Deum*, Palestrina *Alma Redemptoris*, Goller *Tui sunt coeli*, Kristinus *Tantum ergo*.

Újév napján 10 órakor: Stehle *Missa Salve Regina*.

Január 3-án, vasárnap: Lipp. *Maximilianus mise*.

Vízkereszt, január 6. 10 órakor: Mozart *Missa brevis* (C-dúr).

Vezényel: Cornelius Walter, a zenetudományok doktora. Orgonálnak: Fischer Ernő és Kaletsky Vilma (1925/26:522).

1926 húsvétján az ünnepi misén Beliczay miséjét vezényelte Dr. Walter Cornelius teljes zenekari és orgonakísérettel (1926/7:158).

1926 karácsonyán az aradi minorita templom ének- és zenekara a következő műveket adja elő: Dec. 25-én 10 órakor: Schubert *B-dúr mise* (*Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei*). Walter Cornelius *Introitus, Graduale, Communio*. Goller *Offertorium (Tui sunt coeli)*.

Dec. 26-án 10 órakor: Filke *F-dúr mise*. Felajánlásra Goller „*Tied az egek*” (1926/10:544).

A kórus repertoárjáról szóló legközelebbi értesítést az 1927. évi karácsonyi műsor kapcsán találjuk (1927/11:526): December 25. de. 10 órakor: Gruber *Mise* (c-moll op. 108), Graduale Filkétől, Offertorium Marchetti *Tercett* (női kar), Müttermüller *Tantum ergo – Genitori*. Mise végén Pápai himnusz. Az összes szám orgona és zenekari kísérettel hangzott el.

December 26.: Beliczay *Mise* (F-dúr op. 50). A szólórészeket Lengyel Imréné és Várfalvi Erzsébet éneklik. Graduale Mozart *Ave verum*, Offertorium Lardelli *Ave Maria* (énekli Várfalvi Erzsébet).

Szilveszter estéjén. Müttermüller *Tantum ergo – Genitori*, Rihovsky *Te Deum*, Peyer *Antiphona Alma Redemptoris*, Pápai himnusz.

Újév napján 10 órakor: Picka *Mise* (F-dúr op. 17), Graduale Beliczay, Offertorium Haydn.

Az ének- és zenekarokat vezényli Müttermüller József. Orgonál: Kaletsky Vilma.

Az ezt követő időszakban az értesítésekben a hangsúly a templomi liturgikus szolgálatról áttevődik a paraliturgikus szolgálatra. A tanulmány következő részében a minoriták szervezte paraliturgikus alkalmakról és zenei életről kívánunk beszámolni.

4.2. A repertoár elemzése

Ha a fenti repertoárt pusztán számszerűleg nézzük, azt látjuk, hogy a közel negyven szerző igen nagy része kortárs alkotó. Arányaiban mintegy 90 – 10%-ban billen a mérleg nyelve a XIX-XX. századi szerzők javára. Ezen túlmenően az előfordulási gyakoriságuk alapján is egyértelmű a kortársak dominanciája. A sorból messze V. Goller emelkedik ki, őt követi Rihovsky, majd Beliczay, Stehle és Kristinus. Tény, hogy ezek a szerzők népszerűek voltak a maguk korában, nem véletlenül nevezik őket a „legnagyobb élő zenetitanoknak”.

Ennek az aránytalanságnak vélhetően több oka is van. Mindenekelőtt a romantikus/posztromantikus hangzásvilág jól illeszkedett a kor békét óhajtó hangulatához. Ezen

túlmenően praktikus szempontokat is figyelembe kell vennünk. Egy ilyen mise előadása megoldható volt egy csekélyebb létszámú férfikarral is (sajnos a háború következményeként számolni kellett ezzel a helyzettel), több esetben az orgonakísérettel segítettek ezen. A megtanult műveket a jó hangzásuk mellett terjedelmüknél fogva is elég gyakran elő lehetett adni – amint ez a fenti bemutatásból is kiderül –, hiszen nem feszítették szét az adott istentisztelet kereteit. Egyszóval a cél ez lehetett: hangzatos műveket megszólaltatni a rendelkezésre álló feltételek szerint. De nem egyedi jelenségről van szó Arad esetében, hiszen több más templom kottatára is arra enged következtetni, hogy ott is hasonló lehetett a helyzet. A kolozsvári Szent Mihály templom, a nagyváradi, a temesvári, sőt még a pécsi székesegyházak kottatáraiban is megtalálhatók a fentebb idézett szerzők művei, ami a korabeli népszerűségüket is mutatja.

A repertoár bemutatásából az is kiderült, hogy elég szabadon kezelték a misék proprium tételeit. Introitusról és communióról mindösszesen egyszer tesznek említést, így nem tudhatjuk, hogy a gregorián tételeket énekelték, vagy valami mással helyettesítették. Ez utóbbira látunk példát, amikor offertoriumra Cherubini *Ave Mariáját* szólaltatják meg, vagy amikor a gradualét Mozart *Ave verum*-jával helyettesítik. Szintén ide sorolható Wagner Erzsébet áriája, amelyről nem tudjuk pontosan, hogy a mise mely részében hangzott el.

Összességében elmondható, hogy az aradi minorita templom kórusa az egyházi zene széles palettáját mutatta be, amelyben helyet kapott az ősi gregorián és Palestrina éppúgy, mint Mozart és Schubert. Tény az is, hogy a kortárs/modern szerzők műveinek bemutatása sokkal hangsúlyosabb szerepet kap repertoárjukban, ami szintén rendkívül fontos feladat. Az más kérdés, hogy nagy részük ma már nem számít a zenei kánon klasszikusai közé.

Felhasznált irodalom:

- Matekovits, Mihály - Ujj, János (2013): A minoriták Aradon. Kölcsey Egyesület, Arad
- Monay, Ferenc (szerk.) (1918-1919): Aradi Katholikus Egyházi Tudósító. Aradi róm. kath. plébániahivatal, Arad
- Sujánszky, György Euszták (2007): Az aradi rendház naplója (1847-1851). Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM) - Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest
- Szepessy, László (szerk.) (2004): Kiszabadítottuk. A Szabadság-szobor története. Romániai Magyar Demokrata Szövetség
- Wild, Endre (szerk.) (1920): Aradi Katholikus Tudósító. Aradi róm. kath. plébániahivatal, Arad
- Wild, Endre (szerk.) (1920-1940): Vasárnap. Minorita-palota, Arad

[1] A minoriták ismertetéséhez a rendház könyvtárában talált cím és év nélküli kéziratot használtam fel.

[2] Az épületen található felirat szerint itt volt két évig asztalos inas Munkácsy Mihály.